

друкованих ірмологіонів XVI-XIX століть, що так необхідно у вирішенні різносторонньої проблематики музикознавчих та джерелознавчих студій.

Підсумовуючи, відзначимо, що окреслені напрями наших аналітичних підходів ґрунтуються на комплексному і системному дослідженні як історико-культурних процесів, так і музичних текстів сакральної монодії регіональної традиції, що забезпечує достовірність отриманих результатів та висновків.

Література

1. Антонович М. *Musica Sacra*: Збірник статей з історії української церковної музики. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 261 с.

2. Цалай-Якименко О. Київська школа музики XVII ст. : Монографія. – Київ – Львів – Полтава: НТШ 2002. – 487 с.: іл.

3. Церковное простопініе. – Унгварь : Унію, 1906.

УДК 784.087.68.03(477)

В.В. КАРМАНОВ
Мукачівський державний університет

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВИХ КОНЦЕРТІВ Д. БОРТНЯНСЬКОГО

Духовна музика другої половини XVIII століття відображає кульмінаційний злет української музичної культури. Кращі хорові твори не поступалися досягненням тогочасної європейської духовної музики. Зумовлена багатим надбанням в попередню епоху барокового партесного концерту і високим рівнем хорового виконання, її високий рівень презентував новий стиль – духовний хоровий концерт, який не має аналогів у західноєвропейській музиці, бо українським композиторам вдалося поєднати «чуже» і «своє», ментально розвинувши український стиль духовної музики [3, с. 127].

Хорова творчість Д.С. Бортнянського (1751-1825) посідає особливе місце як в українській, так і в російській музичній культурі, становить підсумковий етап у розвитку партесного співу, зокрема одного з найважливіших його жанрів – концерту. Духовні хорові твори Бортнянського є шедеврами світової музичної культури, фундаментом для наступних поколінь – творців української та російської музики, які успішно працюють у цьому жанрі. Як відзначають мистецтвознавці, саме духовні твори Д. Бортнянського позначені печаттю великої урочистості, притаманної даному жанру. Як нове художнє явище, духовно-хорова творчість Бортнянського була життєвою та безцінною для українських і російських композиторів, виходила за межі культової музики і стала важливим кроком на шляху формування хорової та оперної вітчизняної класики. Д. Бортнянський засвоїв ряд виражальних засобів, особливостей форми, що виробилися у західноєвропейській музиці, й застосував їх для вирішення національних творчих завдань. Проте, музика не втратила оригінальності й самобутнього стилю, оскільки спиралася на власні давні традиції, на народну культуру [2, с. 210].

Звертаючись до визначення жанру духовного концерту в музичній культурі, знаходимо наступне його тлумачення: «Духовний концерт – жанр духовної музики, що сформувався в українській культурі у другій половині XVIII ст. Історико-стильовим джерелом жанру був партесний концерт XVII – поч. XVIII ст.» [4]. Отже, своїми окремими традиціями український духовний концерт пов'язаний із бароковим партесним концертом, що проявляється у: збереженні концертуючого стилю хорової фактури як характерної ознаки жанру (кolorистичне зіставлення хорового tutti з ансамблями та solo різних груп голосів); поєднанні гармонічної та поліфонічної фактур; використанні побудов мотетного типу (імітаційне проведення голосів, яке завершується гармонічним tutti); нанизуванні ряду тематичних побудов у структурі концертів [3, с. 127]. Проте, проявляються і найхарактерніші ознаки духовного концерту др. пол. XVIII ст. Духовній музиці нового стилю притаманні внутрішня простота, гармонійність, ясність, урочисті й енергійні музичні образи, що пов'язує її з класичним стилем. У музичній стилістиці з'являються риси «чуттєвості», сентименталізму, підсилюється особистісне начало. На відміну від західноєвропейського, духовний концерт українсько-російської традиції не передбачає інструментального супроводу. Характерними особливостями духовних творів Д. Бортнянського є відповідна часові музична мова, опора на побутові світські жанри. Кант, марш, менует та інші жанрові джерела безпосередньо служать відображенню світогляду композитора. Вихід хорової музики за рамки академічно-поліфонічного письма, повноцінний зв'язок з іншими жанрами привели до широкої популярності композитора [5, с. 448].

Д. Бортнянський – єдиний із російських композиторів XVIII ст., духовна музика якого не була забута після смерті, продовжувала викликати любов та визнання чисельного кола слухачів. Кульмінація його хорової творчості припадає на період 1790 - 1797 рр., коли була створена більша частина творів на духовні тексти, в яких композитор досягає великої майстерності монументального хорового письма, утверджує традиції попередників та прокладає шлях до хорової класики XIX ст. Зокрема, Д. Бортнянський розвинув тип класичного хорового концерту а capela, що виник на основі музичного збагачення літургії й утвердився як поліфункційний жанр (використовувався в кульмінаційних моментах церковного богослужіння, звучав в урочистих придворних та державних церемоніях, завоював популярність як форма світського музикування). Саме ця подвійна синтетична природа концерту, що поєднала у собі духовність і світськість, особливо приваблювала Бортнянського – виразника прогресивних ідеалів епохи класицизму та Просвітництва. Ладогармонічна основа хорових творів композитора спирається на розвинуту мажоро-мінорну систему. Тональна різноманітність форми поєднується із скромністю гармонічного розвитку. Гармонічній мові притаманні строгість, функціональна ясність, некваплива зміна акордів, часті каданси [3, с. 251]. Як класик хорової поліфонії, Д. Бортнянський використовує народнопісенні елементи у темах варіаційного розвитку; українськими національними рисами позначені і його фуги. Приваблює увагу «золота» тональність D-dur, в якій композитором створено 5

хорових концертів. Продовжуючи традиції майстрів бароко, Бортнянський пов'язує цю тональність з ефектом радості: № 8 «Милости Твоя, Господи, во век воспою» (Пс. 88); № 13 «Радуйтеся Богу, помощнику нашому» (Пс. 80, 95, 104); № 15 «Приидите, воспоим людие» (воскресна стихира); № 23 «Восхваляю имя Бога моего с песнию» (Пс. 88); № 31 «Все языцы воспещите руками» (Пс. 46) [1].

У духовних концертах Бортнянського простежується еволюція музично-образного змісту від гімнічного та світло-ліричного до драматичної і глибоко філософської лірики в пізніх концертах. Особливою виразністю характеризуються концерти скорботно-елегійного та інтимно-ліричного характеру, музика яких наповнена глибоким, зосередженим роздумом, набуває надзвичайного «душевного» резонансу [3, с. 250]. Певно, це і стало причиною великої популярності духовних творів Бортнянського серед широкого кола слухачів, проникнення його творів у репертуар повсякденного домашньо-побутового музикування.

Більша частина концертів Д. Бортнянського написана на тексти рядків псалмів, які мають радісно-гімнічний характер. Притаманна Бортнянському лірична настроєність з особливою повнотою виявилась в його мінорних концертах споглядального плану. Багато з них можна назвати «ліричною сповіддю» композитора. До кращих, зокрема, належать: патетичний концерт фа-мінор (№ 21) «Живий в помощи»; один з найбільш ліричних – № 25 «Не умолчим никогда»; траурно-елегійний ре-мінорний (№ 33) та зворушливий до-мінорний (№ 32). Глибоко філософський характер, піднесеність та одухотвореність настрою, стихія стриманої, зосередженої лірики, щирість і проникливість почуття пронизує концерти композитора пізнього періоду творчості. Поетичний текст псалмів сформований парафразою священних текстів, що зберігає лексику, образний тип, який підпорядковується музично-поетичній структурі [1].

Як справедливо зазначав один із перших українських професійних композиторів М. Вербицький, для українців Д. Бортнянський був тим самим, що Й. Гайдн і В.А. Моцарт для Західної Європи. Із засвоєння стильових принципів Бортнянського почали свою діяльність представники перемишльської школи в особах М. Вербицького та І. Лаврівського. Розвиток традицій Д. Бортнянського продовжено в монументальних кантатах М. Лисенка, величних полотнах С. Людкевича, хорових композиціях М. Леонтовича [3, с. 252].

Узагальнюючи специфіку жанру хорового концерту у творчості Бортнянського, слід констатувати, що він став виявом синтезу російських та українських музичних традицій.

Література

1. Бойко В.Г. Особливості творчості Д.С. Бортнянського у віддзеркаленні західноєвропейських традицій 2-ої половини XVII – XVIII ст.. Режим доступу до ресурсу : <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura37/33.pdf>.

2. Історія української музики. В 6 т. Том 1: Від найдавніших часів до середини XIX ст. / від. ред. М.М. Гордійчук. – К. : Наук. думка, 1989. – 447 с.

3. Корній Л. Історія української музики. Частина друга : друга половина XVIII ст. : підручник для вищих музичних навчальних закладів / Л. Корній. – Київ : ВАТ «КДНК», 1998. – 387 с.

4. Розквіт української духовної музики у середині XVIII – початку XIX століття. – Режим доступу до ресурсу : http://ukrspiritmuz.net.ua/pages/5_5.html.

5. Цмур І.І. Дмитро Бортнянський. Хоровий концерт №34 (деякі виконавські та диригентські проблеми) / І.І. Цмур // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць, 2013. – Вип. 14. – С. 448 - 453.

6. Шуміліна О.А. Сильова динаміка української духовної музики XVII - XVIII століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мистецтвознав. : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / О.А. Шуміліна. – К., 2013. – 36 с.

УДК 376.064.1

О. М. КАС'ЯНЕНКО
Мукачівський державний університет

СПІВДРУЖНІСТЬ З БАТЬКАМИ ЯК УМОВА КОМПЕНСУЮЧОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

На сучасному етапі становлення незалежної України для родини, в якій зростає і виховується дитина з особливими освітніми потребами, найважливішим завданням є формування в неї особистісних якостей громадянина, а саме: розвинену духовність, моральну культуру, особистісний розвиток.

Проте не завжди умови виховання в сучасній сім'ї є сприятливими для розвитку і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Адже виховувати таку дитину дуже складно і відповідально, бо цю відповідальність батьки зобов'язані нести перед своєю дитиною та суспільством, в якому вони живуть. Якщо діти з особливими освітніми потребами позбавлені правильного виховання, то їхній особистісний недорозвиток поглиблюється, а самі діти можуть стати тягарем для родини і суспільства.

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «...сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні моральні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку» [2].

Невипадково на сучасному етапі активізувалися наукові пошуки щодо проблеми співпраці ДНЗ, сім'ї, громадськості у вихованні підростаючого покоління [3].

Батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами вимушені пристосовуватися до ситуації, яка пов'язана з особливими умовами навчання і виховання такої дитини. І досить часто така сім'я потрапляє у дисфункціональне становище не тільки у взаємовідносинах між членами сім'ї, а й суспільством.

Підтримка контакту з батьками дитини, яка має особливі освітні потреби буде значно легшою, якщо стосунки між педагогом і батьками налагоджені заздалегідь. Адже з початком навчання такої дитини у навчальному закладі першочергові зусилля мають бути направлені на те, аби знизити бар'єр між